

СУБ'ЄКТИВІЗМ В УКРАЇНСЬКОМУ РОМАНТИЗМІ

Український романтизм як філософія і світогляд, як тип світовідчуття і світорозуміння сформувався на трьох основних підвалинах – суб'єктивізмі, сентименталізмі та запереченні Просвітництва.

Суб'єктивізм романтизму впливає з вчення Йоганна Фіхте про вільну діяльність людського «Я», яке є уособленням діяльно-творчої основи Всесвіту. Така діяльно-творча основа Всесвіту попереджує всі речі й явища – у світі немає нічого, що було б не створене абсолютним «Я». Тільки одне існує, безумовно, через самого себе – Бог... Те, що існує наявно поза Богом, існує наявно лише завдяки вільній здатності, як знання цієї здатності, і в її знанні; і інше буття, поза дійсно прихованим в Бозі буттям, безумовно неможливе. Весь світ як продукт творчої діяльності «Я» є продуктом діяльності людини, похідним від «Я». Світ є породженням людської суб'єктивності – людина творить собі власний світ і живе в ньому, якщо навколишній світ їй не подобається – так можна підсумувати розмірковування романтиків на основі вчення Фіхте. Саме таке філософське підґрунтя найбільш близьке українському романтизму, адже інтерес до людини-мікрокосму має глибоке коріння в українській ментальності.

Першу спробу пов'язати світорозуміння та світобачення українських мислителів XIX ст. з ідеями романтизму, а, отже, і суб'єктивізму, зробив Д. Чижевський, який виводив український романтизм із впливу німецьких романтиків. Саме цей учений знаходив суб'єктивне світобачення у викладачів філософії учбових закладів, П. Куліша, М. Костомарова, Т. Шевченка та інших діячів Кирило-Мефодіївського товариства. Згодом, у другій половині XIX ст., це проявилось у «філософії серця» П. Юркевича, яку Д. Чижевський готовий назвати специфічною рисою української національної філософії, додамо – і українського менталітету.

У нашому розумінні яскравим прикладом прояву суб'єктивізму в українській філософії є основні ідеї «Книг буття українського народу» з підзаголовком «Закон Божий» М. Костомарова, де Україна вимальовується як Богом обрана земля, а український народ виділяється серед інших народів особливою чуйністю, емоційністю, глибокою релігійністю, працьовитістю та прагненням до свободи. Високим моральним вартостям українського народу - м'якості та індивідуалізму, М. Костомаров протиставляв російську суворість та общинність.

Суб'єктивізм вилився в українському романтизмі у справжнє відстоювання й захист національної самобутності українців. Як справжній представник епохи романтизму, П. Куліш ідеалізує минуле, закодоване, наче скарб, у народній творчості. Романтичне усвідомлення цінностей минулого, як вічних і стабільних, зумовило пошук Кулішем у минулому високих моральних ідеалів, що проявилось у його «хутірній філософії». Псевдоцінностям бездуховної цивілізації він протиставляє самобутню, природну атмосферу українського хутора, де панують любов, злагода, чесність, справедливість – одвічні супутники українського селянина.

Отже, суб'єктивізм Й. Фіхте на українському ґрунті сприяв появі ідей винятковості й месіанізму України, оспівуванню особливих рис характеру українського народу – індивідуалізму, нахилу до ідеалізму, демократизму, глибокої релігійності, замилювання свободою і відразу до абсолютизму й тоталітаризму. Суб'єктивізм сприяв утвердженню в українському суспільстві нового розуміння особистості, її самоцінності, її дієвої активності в контексті вирішення проблеми людини і суспільства.